

مشق شلیک

روند و آثار ائتلاف‌های عربستان علیه ایران

مؤلف: جواد مددی



تهران - فروردین ۱۳۹۶

سرشناسه	ممدی، جواد، ۱۳۶۱-
عنوان و نام پدیدآور	مشق شلیک: روند و آثار ائتلاف‌های عربستان علیه ایران / مؤلفان [صحیح: مؤلف] جواد ممدی.
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۱۹۷ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳۸-۱۷-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	فیپا
یادداشت	کتابنامه.
یادداشت	نمایه.
موضوع	جنبش انصارالله یمن
موضوع	یمن (جمهوری) -- تاریخ -- اعتراض‌ها، ۲۰۱۱ م. -
موضوع	Yemen (Republic) -- ۲۰۱۱, History --
موضوع	عربستان سعودی - روابط خارجی -- یمن
موضوع	(Saudi Arabia -- Foreign relations -- Yemen Republic) --
موضوع	یمن (جمهوری) -- روابط خارجی -- عربستان سعودی
موضوع	Yemen (Republic) -- Foreign relations -- Saudi Arabia
شناسه افزود	مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۶ م، ۸۸۲ / DS ۲۴۷
رده‌بندی دیویی	۹۵۳ / ۳۲۰۵۳
شماره کتابشناسی ملی	۴۶۳۴۱۹۶

www.asnoor.ir
Email: info@asnoor.ir

مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور

نام کتاب: مشق شلیک: روند و آثار ائتلاف‌های عربستان علیه ایران

نویسنده: جواد ممدی

ویراستار: سمیرا یوسفی

تایپ و صفحه‌آرایی: سمیه علیرضا میرحسینی

طراح جلد: جواد حسین‌خانی

چاپ و صحافی: نقش رنگ خجستگان

نوبت چاپ: اول - فروردین ۱۳۹۶

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۷۰۰۰۰ ریال

سخن ناشر

طی سال‌های گذشته، محور اصلی سیاست خارجی عربستان سعودی در روند تحولات منطقه، مقابله با قدرت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و ایجاد چالش برای آن بوده است. به نحوی که این کشور تمام توان داخلی و منطقه‌ای خود را صرف مقابله و ائتلاف‌سازی علیه ایران کرده است. زیرا قدرت منطقه‌ای ایران به عنوان اصلی‌ترین رقیب عربستان در خاورمیانه، از یک دهه گذشته تاکنون به شکل مستمر رو به گسترش نهاده و طی تحولات بیداری اسلامی نیز اوج‌گیری روزنه‌ای یافته است. ضمن آنکه افزایش و ارتقای ضریب نفوذ و عمق استراتژیک ایران در عراق، سوریه، بحرین، یمن، لبنان و سایر کشورهای اسلامی به همراه افزایش قدرت بازآرندگی نظامی تهران، به ویژه در حوزه موشکی و همچنین توسعه توان و پیشرفت‌های هسته‌ای کشور در نگرانی و به تبع آن، تقویت رویکرد خصمانه مقامات آل سعود در پیگیری سیاست خارجی ائتلاف‌ساز عربستان علیه ایران تأثیر بسزایی داشته است.

از این رو مقامات آل سعود، در کشورهای منطقه از جمله عراق، سوریه و یمن به شکل‌های مختلف اعم از مداخله مستقیم و غیرمستقیم، اقدام به مقابله با نفوذ معنوی ایران کرده‌اند که شاکله اصلی آن را بازیگری از کشورهای منطقه‌ای و فرماندهان برای ایجاد ائتلاف‌های گسترده علیه ایران تشکیل داده است. همچنین عربستان سعودی، برای ضربه زدن به ایران حتی از جریان‌های تکفیری در منطقه حمایت کرده و برای تشدید فشار اقتصادی علیه تهران، به کاهش تصنعی قیمت نفت، تحت حمایت برخی از کشورهای عربی و غربی روی آورده است.

با همه این احوال، اقدامات صورت گرفته از سوی دولت سعودی نه تنها در هیچ‌یک از کشورهای هدف به نتیجه نرسیده و ایران همچنان بازیگر اصلی و پیروز در مناطق حوزه نفوذ خود محسوب می‌شود، بلکه در جوانب مختلف خود آثار کلی را بر وجوه منطقه‌ای و

بین‌المللی سیاست خارجی عربستان مترتب نموده است که به نظر می‌رسد مهم‌ترین آن‌ها مخدوش شدن وجهه منطقه‌ای و بین‌المللی، صرف هزینه‌های اقتصادی بیهوده و عدم توانایی رهبری جهان عرب است.

مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور به منظور بیان ابعاد و پیامدهای سیاست خارجی ناکام آل سعود در منطقه که عملاً در تقابل و رویارویی با ایران شکل گرفته، اقدام به انتشار کتاب «مشق شلیک؛ روند و آثار ائتلاف‌های عربستان علیه ایران» کرده است. در کتاب -عمر تلاش شده است سیاست امنیتی و خارجی عربستان و همچنین چشم‌انداز ائتلاف‌ها شکل گرفته توسط این کشور علیه جمهوری اسلامی ایران بیان شود.

مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور

فروردین - ۱۳۹۶

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۵	فصل اول: اصول و مبانی سیاست خارجی عربستان سعودی
۲۲	۱. ژئوپلیتیک
۲۴	۲. روندها و رویکردهای سیاست خارجی
۳۳	۳. اهداف سیاست خارجی
۳۷	۴. محورها، سیاست خارجی
۳۸	۵. منافع سیاست خارجی
۳۸	۵-۱. اسلام وها
۴۴	۵-۲. نظام، یاسی، طنتی
۴۷	۵-۳. نظام قبیلگی
۴۸	۵-۴. غرب‌گرایی
۴۹	۶. ابزارهای سیاست خارجی
۴۹	۶-۱. نفت
۵۳	۶-۲. وهابیت
۵۷	فصل دوم: ائتلاف‌سازی در سیاست خارجی عربستان سعودی
۶۰	۱. مفاهیم نظری
۶۸	۲. موازنه قوا
۷۴	۳. سیاست خارجی ائتلاف‌ساز عربستان سعودی در جریان تحولات منطقه
۷۹	۴. تحلیل ائتلاف‌های سیاست خارجی عربستان سعودی
۷۹	۴-۱. ائتلاف‌سازی در قبال تحولات عراق
۸۲	۴-۱-۱. ترکیه
۸۴	۴-۱-۲. رژیم صهیونیستی
۸۶	۴-۲. ائتلاف‌سازی در قبال تحولات سوریه
۹۳	۴-۲-۱. ترکیه
۹۴	۴-۲-۲. رژیم صهیونیستی
۹۶	۴-۲-۳. شورای همکاری خلیج فارس
۹۹	۴-۲-۴. پاکستان

۱۰۰	۳-۴. ائتلاف‌سازی در قبال تحولات یمن
۱۰۸	۴-۴. ائتلاف‌سازی در قبال تحولات بحرین
۱۱۲	۵-۴. ائتلاف‌سازی پیرامون حمایت از تروریسم تکفیری
۱۱۹	۶-۴. ائتلاف‌سازی در زمینه تحریم‌های نفتی علیه ایران
۱۲۳	۵. نقش ایالات متحده در سیاست خارجی ائتلاف‌ساز عربستان سعودی
۱۳۳	فصل سوم: دلایل عربستان سعودی برای ائتلاف‌سازی
۱۳۶	۱. تأیید با قدرت منطقه‌ای ایران
۱۴۸	۲. برتری‌های نظامی ایران
۱۵۲	۳. پیشرفت‌های هسته‌ای ایران
۱۵۵	فصل چهارم: نتایج سیاست خارجی ائتلاف‌ساز عربستان سعودی
۱۵۸	۱. عراق و بحرین
۱۶۰	۲. سوریه
۱۶۲	۳. یمن
۱۶۸	۴. تروریسم تکفیری
۱۷۰	۵. تحریم‌های نفتی
۱۷۲	۶. آمریکا
۱۷۴	۷. آثار و پیامدهای کلی
۱۷۹	نتیجه‌گیری
۱۸۹	منابع و مآخذ

مقدمه

عربستان سعودی از تأثیرگذارترین کشورهای جهان عرب و منطقه خلیج فارس به شمار می‌رود. این کشور در سال‌های اخیر و هم‌زمان با تشدید روند تحولات موسوم به بیداری اسلامی در خاور میانه و شمال آفریقا، سیاست خارجی تهاجمی را از خود به نمایش گذاشته است. این روند در پی تحولات درونی این کشور و تغییرات انجام‌شده در خاندان پادشاهی آل سعود پس از روی کار آمدن ملک سلمان، شکل شدیدتری به خود گرفته است. در این چارچوب، سیاست خارجی عربستان سعودی طی دهه گذشته و به‌ویژه بعد از تحولات بیداری اسلامی افزایش نقش و قدرت منطقه‌ای ایران و نیز هراس از گسترش ناآرامی‌های جهان عرب و ایجاد ائتلاف‌های نظامی و تاکتیکی در موضوعات مختلف منطقه‌ای شده است که محوریت اصلی آن سازمان‌دهی کشورهای همگرا در این منطقه و حتی خارج از آن است. بر مبنای منافع تاکتیکی یا استراتژیک در مقابله با ایران و گسترش نفوذ آن در منطقه است. هرچند این اتحادها و ائتلاف‌ها با اهداف از پیش طراحی شده، همخوانی قابل توجهی نداشته، اما نشان‌دهنده سیاست خارجی فعال این کشور در قبال تحولات منطقه است.

البته در اینجا منظور از ائتلاف‌های منطقه‌ای، حضور چند کشور به‌عنوان عضو در یک قالب متحد و رسمی، مانند آنچه در جریان تجاوز عربستان به یمن با عنوان ائتلاف سعودی شناخته می‌شود، نیست، بلکه مجموعه تلاش‌های ریاض در همراه کردن کشورهای منطقه مدنظر است که به موازات بهره‌گیری از تمام ابزارها و توان سیاست خارجی این کشور، و در راستای تحقق اهداف سیاست خارجی عربستان در حوزه‌های مختلف صورت می‌پذیرد. اگرچه وجود دلایل و اهداف مشترک اعم از سیاسی، اقتصادی، مذهبی و... می‌تواند دلیل همراهی این کشورها با سیاست‌های عربستان در

منطقه باشد، اما به صورت کلی، هدف اصلی و مشترک همه این کشورها مقابله با گسترش نفوذ ایران در خاورمیانه از جمله در کشورهای عراق، سوریه، یمن و بحرین است.

در عراق به عنوان اصلی پایدار، تحقق منافع ایران بر رابطه با تمام گروه‌ها به‌ویژه شیعیان و اکراد مبتنی است که سابقه روابط فرهنگی و سیاسی طرفین آن را تقویت می‌کند. هدف اصلی ایران در عراق یعنی تشکیل دولت دموکراتیک محقق شده است و این کشور سعی می‌کند با اتخاذ سیاست خارجی فعال و حمایت از دولت مرکزی، به مقابله با تهدیدات امنیتی مانند گروه‌های تروریستی بپردازد. البته بنا بر پیوندهای تاریخی، حضور سرت‌شیعیان در دولت و تأکید اکثریت گروه‌های شیعی بر خروج کامل نیروهای خارجی از عراق، سبب شده است تا سیاست ایران به گروه‌های شیعی نزدیک‌تر باشد. اما در طرف دیگر، اهداف سیاست خارجی عربستان سعودی در عراق بر جلوگیری از احتمال تأثیر محاصره عراق بر جامعه شیعی سعودی، مقابله با گسترش ژئوپلیتیک شیعی و رقابت با ایران قرار داده است. ابزار ائتلاف در سیاست خارجی عربستان در عراق به‌ویژه پس از بحران امنیتی ۲۰۱۴، در قالب حمایت از گروه‌های تروریستی تکفیری چون داعش، تحریک گروه‌های سنی در استان‌های غربی و شمال غربی و نیز هم‌راستایی با برخی از کشورهای منطقه چون ترکیه و رژیم صهیونیستی در راستای بی‌ثبات‌سازی عراق بوده است.

سوریه که اصلی‌ترین بازیگر در محیط امنیتی غیرفوری ایران است، مهم‌ترین متحد منطقه‌ای این کشور و به‌نوعی عمق استراتژیک ایران به شمار می‌رود. سوریه به دلیل مرز مشترک با رژیم صهیونیستی و ایفای نقش لجستیکی در ارسال کمک برای حزب‌الله و گروه‌های مقاومت فلسطینی، در سیاست منطقه‌ای ایران اهمیت بسزایی دارد. در همین راستا، اعتراضات سوریه از نظر ایران، جریانی مردمی و اسلامی تلقی نمی‌شود، بلکه بازیگران خارجی نظیر عربستان سعودی در شکل‌گیری آشوب‌های آن نقش عمده دارند. بر همین اساس نیز ایران ضمن حمایت از دولت اسد و محکومیت دخالت‌های خارجی در سوریه، بر ضرورت گفت‌وگوهای ملی بین دولت و مخالفان و اصلاحات سیاسی دموکراتیک تأکید کرده است. ایران در راستای انتقال تجربیات، کمک مستشاری به ارتش سوریه کرده و سعی کرده است با حفظ اسد در حکومت، به تقویت توان

ژئوپلیتیک خود به عنوان قطب و هارتلند تشیع پردازد. در مقابل نشانه‌های ائتلاف در سیاست خارجی عربستان سعودی در سوریه نیز دیده می‌شود. یک نمونه از این ائتلاف‌سازی، پیرامون حمایت از تروریسم تکفیری شکل گرفته است که ریاض همراه با امارات متحده و قطر از تمامی گروه‌های تروریستی سوریه حمایت می‌کند. هدف راهبردی سعودی ریاض در این کشور نیز، سرنگونی حکومت اسد و در پی آن تضعیف ایران و حزب الله است. عربستان سعودی سعی می‌کند با تقویت این گروه‌ها شرایطی را فراهم کند که در زمان سقوط کامل حکومت اسد، این گروه‌ها بتوانند کنترل بخش‌های باقی مانده سوریه را بر عهده گیرند. ارائه کمک‌های مالی-نظامی و افزایش توانمندی مخالفان سیاسی اسد، به ویژه ائتلاف ملی سوریه، جبهه النصره و ارتش آزاد و سایر نیروهای مخالف، راهکار عمده ریاض در این راستا است. ائتلاف‌سازی عربستان در سوریه بعد از طغیان نیز یافته است که بر مبنای مشترکاتی چون تقویت اسلام سنی علیه اسلام شیعی شکل گرفته است. خارج از بعد ایدئولوژیک موضوع، بحران سوریه، پای رژیم صهیونیستی، انزب به ائتلاف عربستان کشانده و ریاض-تل آویو به دلیل برخورداری از منافع مشترک در بحران سوریه، در حال برنامه‌ریزی برای گسترش روابط پایدار خود هستند.

بحرین به عنوان کشوری همیشه‌همگرا با عربستان، عرصه دیگر ائتلاف‌سازی ریاض است. ایران در بحرین منافع دائمی ندارد، اما بر منافع دیرینه‌های سیاست خارجی خود از اکثریت مردم این کشور که تحت سلطه اقلیت حاکم قرار دارند، حمایت می‌کند. جدا از دلایل، اهداف و پیامدهای داخلی جنبش مردم بحران، عامل خارجی مؤثر بر این جنبش و به نوعی نقطه عطف آن، حضور نیروهای نظامی عربستان سعودی و امارات متحده در قالب نیروهای سپر جزیره شورای همکاری خلیج فارس در بحرین است. اگرچه در ۱۳ مارس ۲۰۱۱ و به فاصله یک ماه از آغاز جنبش، ولیعهد بحرین موافقت خود را برای گفت‌وگو با مخالفان با محوریت اهداف مندرج در سند منامه اعلام کرد و گروه‌های مخالف در ۱۴ مارس با انجام گفت‌وگو موافقت کردند. اما به زودی نیروهای سپر جزیره به رهبری عربستان در راستای سرکوب اعتراضات وارد این کشور شدند. در پی این دخالت آشکار که در پی دعوت رسمی رژیم آل خلیفه صورت گرفت، حالت فوق‌العاده در بحرین اعلام شد و سرکوب جنبش ادامه یافت. نقش‌آفرینی

ریاض و همراه کردن امارات با خود در ورود سپر جزیره به بحرین، نشانه ای دیگر از هراس این کشور از تحولات اعتراضی در مناطق پیرامونی خود است. در این راستا، با وجود اینکه اغلب کشورهای عرب با ریاض همراه بودند، کشورهای غیرعربی نظیر ترکیه نیز تلویحاً این اقدام را تأیید کردند.

یکی دیگر از اصلی‌ترین کشورهای هدف سیاست ائتلاف‌سازی عربستان سعودی در جریان تحولات اخیر، یمن است. در یمن گروه‌های شیعی نظیر حوثی‌ها بویژه در سطح رهبران، تحت تأثیر اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مبانی انقلاب اسلامی مانند مبارزه با استبداد، رژیم صهیونیستی قرار دارند که به رهبری جنبش انصارالله نقش مؤثری در انقلاب یمن داشته‌اند. اما عربستان سعودی برای مقابله با این انقلاب، مداخله نظامی به شکل حمایت و تأیید یمن را تحت عنوان عملیات «طوفان قاطعیت» (عاصفة الحزم) در روز چهارشنبه ۲۰ مارس ۲۰۱۵ آغاز کرد که چهار کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس به همراه مصر، مراکش، اردن، سودان و سومالی نیز در آن حضور دارند و کشورهای دیگری از قبیل فرانسه، انگلیس، ایالات متحده، ترکیه و تعدادی از کشورهای دیگر نیز از آن حمایت کرده‌اند. اگرچه این عملیات نظامی را در جواب دعوت رئیس‌جمهوری مستعفی یمن، منصور هادی، برای حمایت از این کشور و مردم آن بر اساس اصل دفاع از خود مندرج در ماده ۵۱ منشور ملل متحد عنوان کرده است. اما در واقع هدف اصلی دولت عربستان از این تهاجم برگرداندن منصور هادی به قدرت و ممانعت از نقش‌آفرینی انصارالله در آینده سیاسی یمن است.

ائتلاف دیگر سعودی ضدایران، حول تروریسم تکفیری در منطقه شکل گرفته است. هرچند عربستان سعودی در مقطعی مدعی ائتلاف نظامی ضد تروریسم شد، اما واقعیت این است که این کشور تحت تأثیر ویژگی‌های داخلی خود از قبیل ساختار سیاسی سلطنتی و اسلام وهابی، منشأ تروریسم محسوب می‌شود، بر همین اساس نیز ائتلاف منطقه‌ای این کشور نه تنها ضد تروریسم تکفیری نیست که در راستای حمایت و تقویت آن به عنوان یک ابزار سیاست خارجی و امنیت منطقه‌ای این دولت است. ائتلافی که کشورهای عضو سازمان‌های منطقه‌ای نظیر شورای همکاری خلیج فارس در آن مشارکت فعال دارند و کشورهای منطقه‌ای چون ترکیه، رژیم صهیونیستی و حتی پاکستان را نیز دربرمی‌گیرد. در واقع، در این ائتلاف عربستان سعی کرده است با

اجماع‌سازی پیرامون حمایت از گروه‌های تروریستی بین سازمان‌های منطقه‌ای همسو و تشکیل ائتلاف‌های تاکتیکی با سایر کشورهای منطقه، به هدف خود در راستای مقابله با ایران دست یابد. این ائتلاف به ایجاد تغییر و تحول در سیاست خارجی و امنیتی کشورهای موجود در آن نیز منجر شده است.

و در آخر اینکه، سیاست خارجی عربستان سعودی در عرصه بین‌المللی در صدد هماهنگ‌سازی سیاست‌های غرب (اروپا و ایالات متحده) در زمینه ایجاد تحریم‌های گسترده و نوین علیه صنعت انرژی و نفت ایران بوده است. این سیاست که از حدود یک دهه گذشته و در پی تحریم‌های سازمان ملل و آمریکا علیه ایران کلید خورده است، طی سال‌های اخیر خود را در قالب راهبرد اقتناع‌سازی اتحادیه اروپا و دیگر شرکای نفتی ایران نشان داده است. در واقع عربستان سعودی به این وسیله در تلاش بوده است تا از حربه مالی برای دستیابی به هدف اصلی منطقه‌ای خویش، یعنی همان زمین‌گیر کردن ایران، بهره بگیرد.

مجموعه این ائتلاف‌های منطقه‌ای که با محوریت ریاض و با هدف مقابله با نفوذ ایران در منطقه شکل گرفته است، تاکنون به هیچ‌یک از اهداف مدنظر خود نرسیده است. شکست سیاست خارجی ائتلاف سعودی در حوزه‌های مختلف که نشان از قدرت منطقه‌ای فزاینده ایران دارد، وجهه منطقه‌ای و بین‌المللی عربستان را در سطح دولت‌ها و افکار عمومی منطقه و جهان بیش از پیش خاشاک کرده است.

در این کتاب سعی شده است تا در قالب‌هایی نظری و تجربی با بررسی سیاست خارجی عربستان سعودی، به ارزیابی سیاست خارجی ائتلاف سعودی در منطقه پرداخته شود. لذا در فصل اول به روندها، اهداف، محورها، منابع و ابزارهای موجود در سیاست خارجی عربستان سعودی پرداخته شده است. در فصل دوم به سیاست خارجی عربستان در سطح منطقه و ائتلاف‌های صورت گرفته توسط ریاض بررسی شده است. فصل سوم به ارزیابی هدف اصلی این ائتلاف‌ها اختصاص یافته و با بررسی واقعیات منطقه‌ای به چرایی اتخاذ سیاست خارجی ائتلاف‌ساز عربستان پرداخته شده است. در فصل چهارم نیز، نتایج انجام ائتلاف‌های عربستان سعودی بررسی شده است.